

Про синтаксичну адаптацію англomовних перекладів українською (на матеріалі повісті Е. Гемінгвея “The Old Man and the Sea”)

У своїй монографії “Номінативний аспект мовленнєвої діяльності” відомий лінгвіст О. С. Кубрякова зробила цікаве зауваження щодо характеру перекладацького процесу. Воно полягає в тому, що діяльність перекладача передбачає одночасне використання процедур і семасіологічного, і ономасіологічного аналізу, але у зворотному порядку в порівнянні з нормальним мовленнєвим процесом [1: 34]. Тут треба додати, що перекладачем вилучаються не тільки мовні семантичні функції, а й функція комунікативної мети, тобто прагматична функція, заради якої і створюється весь текст перекладу, враховуючи всі необхідні адаптації. Семасіологічний та прагматичний види аналізу забезпечують так зване “вилучення інформації” в тому числі і комунікативної, а ономасіологічний аналіз має на меті задовольнити перекладацькі інтенції в пошуках відповідника, аби якнайближче передати вилучений зміст, а також мету комунікації по відношенню до рецептора перекладу. Оскільки абсолютна еквівалентність є практично недосяжною, перекладач вдається до однієї або цілого ряду існуючих лексико-семантичних, лексико-граматичних та граматичних перетворень. Синтаксична адаптація виявляється необхідною через структурне розходження мов, що залучаються до процесу перекладу.

Синтаксична адаптація виступає як аспект прагматичної адаптації, який базується на ономасіологічному аналізі. До синтаксичної адаптації ми відносимо зміни, яких зазнає у перекладі схема, що прийнята автором оригінального твору, в результаті структурного перетворення відповідно до синтаксичних норм мови перекладу.

Оригінал, отримавши певний резонанс у протокультурі, стає об'єктом зацікавлення ще й в іншій метакультурі, яка через свого перекладача запозичує зміст первинного тексту, транспортуючи його у вигляді транслату / тексту перекладу. Такий текст виступає тепер у ролі посередника, тобто міжкультурної ланки. Подолання синтаксичних труднощів перекладу є надзвичайно важливим для того, щоб рецептор перекладу побачив предметні ситуації оригіналу так, як бачив їх сам автор. Задача перекладача полягає в тому, щоб знайти у мові перекладу відповідні структури, які дозволяють адекватно передати схему думки. В якості комунікативно значимого може виступати будь-який елемент вислову, а саме: суб'єкт, його ознака, об'єкт, просторові або часові рамки. В реальній комунікації значимість елементів вислову може зростати або дещо згасати. Вільна перестановка елементів вислову допустима в різних мовах в різній мірі.

В першу чергу слід відмітити те, що усі перекладацькі трансформації, які викликані розходженнями мовних систем, несуть у собі і прагматичний компонент, тому що завдяки ним перекладений твір не сприймається як зовсім чужорідний. Чим краще переклад, тим ближчим відчувається твір та авторські почуття. Яскравою ілюстрацією цього є український переклад повісті Е. Гемінгвея “The Old Man and the Sea”, виконаний В. Митрофановим.

Відомо, що в англійських та українських реченнях інформація синтаксично може передаватися по-різному. Це зумовлено особливостями мов у подачі тематичних та рематичних елементів речення і традиціями мовлення щодо подання інформації про агентів та обставини позначених у реченнях дій. З цієї та деяких інших причин при перекладі доводиться робити певні зміни в порядку слів (пермутації членів речення):

1) перестановку підмета у позицію після присудка:

“It's steady”, the old man told him [3: 66].

– *Жилка натягнута міцно, – сказав їй старий [2: 594].*

Часто така перестановка відбувається тоді, коли англійське речення закінчується присудком, а підмет має неозначений характер. Якщо ж речення закінчується обставиною, то й вона часом може переноситися разом з присудком у початок українського речення, перед підметом.

2) перестановку обставини без перестановки головних членів речення:

Besides, he thought, everything kills everything else in some way [3: 102].

До того ж, – подумав він, – усе на цьому світі так чи так когось чи щось убиває [2: 620].

3) перестановку означення:

He took hold of one foot gently and held it until the boy woke and turned and looked at him [3: 45].

Він злегенька взяв хлопця за ногу і тримав, аж поки той прокинувся, обернувся і поглянув на нього [2: 580].

4) перестановку сполучного слова:

But perhaps I will pick up a stray and perhaps my big fish is around them [3: 51].

Та, може, натраплю на якихось одиначок, що відбилися від гурту, а коло них, дивись, і моя велика ходить [2: 585].

Аналіз першотвору та його перекладу показав, що залучаються практично усі можливі синтаксичні перетворення: синтаксичне уподібнення; перестановка; поділення; об'єднання; додавання; вилучення; заміна та комплексна трансформація. Найбільш типовими виступають заміна, синтаксичне уподібнення та комплексна трансформація.

Заміна простого речення складним застосовується частіше, ніж будь яка інша заміна, наприклад: *He hit him solidly and from as high as he could raise the club* [3: 108]. *Ударив потужно, занісши кийка як зміг вище* [2: 624]. Цей тип заміни базується на перетворенні членів простого поширеного речення в частини складного речення. Це трапляється перш за все у зв'язку з тим, що відповідником частотним англійським синтаксичним комплексом з вторинною предикацією в українській мові виступають підрядні речення. Синтаксичне перетворення заміни може бути у напрямку сурядного типу підрядним, наприклад: *It is not the hand's fault and you have been many hours with the* [3: 68]. *Вона не винна, що ти вже стільки годин припнутий до рибини* [2: 596]. Заміна може відбуватися і у зворотному напрямку, наприклад: *He did truly feel good because the pain from the cord across his back had almost passed pain and gone into dullness that he mistrusted* [3: 80]. *Насправді він почував себе не так добре, бо намуляні жилкою плечі тепер майже не боліли, а неначе затерпи, і це старому не подобалось* [2: 604].

Серед речень, що зазнали такого перетворення як **синтаксичне уподіблення**, найчастіше зустрічаються прості двоскладні поширені речення та прості речення з однорідними членами. Наприклад:

Holding the line with his left shoulder again, and bracing on his left hand and arm, he took the tuna off the gaff hook and put the gaff back in place [3: 67].

Знову стримуючи снасть лівим плечем і спираючись на лівий лікоть, він взяв рибину з гачка й поклав ості на місце [2: 596].

He steered inside of the glow and he thought that now, soon, he must hit the edge of the stream [3: 110].

Старий кермував просто на те світло й думав, що тепер уже скоро він має вийти на край течії [2: 625].

Комплексна трансформація застосовується тоді, коли перекладач вважає за необхідне змінити декілька компонентів схеми вислову змісту, наприклад: *He hit it with his blood-mashed hands driving a good harpoon with all his strength* [3: 99]. *Він ударив зраненими, закривавленими руками, щосили метнувши гострий гарпун* [2: 618].

Серед речень, що зазнали **перестановки** переважають складнопідрядні найчастіше з підрядними обставини часу. Наприклад: *But he was rough and harsh-spoken and difficult when he was drinking* [3: 42]. *Та, коли хмелів, то був страх який буйний і норувистий* [2: 579]. Серед перекладених за допомогою перестановки речень налічуються складнопідрядні речення з підрядними обставини причини: *The dolphin looks green of course because he is really golden* [3: 78]. *Макрель здається зеленого, бо насправді вона золотава, це зрозуміло* [2: 603]. Зазнають перестановки і складнопідрядні речення з підрядним обставини умови, наприклад: *Then if you hook something truly big we can come to your aid* [3: 36]. *Тоді ми змогли б допомогти вам, якби ви підчепили на гачок щось путяще* [2: 575]. Найменше підлягають перестановці складносурядні речення, наприклад: *He was feeling better since the water and he knew he would not go away and his head was clear* [3: 96]. *Відколи він ковтнув води, він почував себе краще, в голові прояснилося і він знав, що тепер уже не зомліє* [2: 615].

Процедури **поділення** зазнали як складносурядні речення, так і речення з кількома видами зв'язку та речення з безсполучниковим типом зв'язку, наприклад: *When I was your age I was before the mast on square-rigged ship that ran to Africa and I have seen lions on the beaches in the evening* [3: 42]. *А я, коли був такий, як ти, плавав матросом на вітрильнику, що ходив до Африки. Я вечорами бачив там на березі левів* [2: 579].

Об'єднання речень у перекладі трапляється тоді, коли перекладач хоче підкреслити тісніший зв'язок думок, наприклад: *First you borrow. Then you beg* [3: 39]. *Спочатку позичаєш, а потім жебраєш* [2: 577]. Якщо в оригіналі є прості поширені речення, закінчену думку яких можна звести до "спільного знаменника", то в тексті перекладу ці речення вже мають вигляд складного речення з безсполучниковим зв'язком, наприклад: *But who knows? Maybe today* [3: 50]. *Але хто зна – може сьогодні вже поведеться?* [2: 584]; складносурядного речення: *"Get to work, old man, he said. He took a very small drink of the water"* [3: 95]. *До роботи, старий, – мовив він і ковтнув з пляшки* [2: 615].

Додавання не є типовими трансформаціями в перекладі, що розглядається. Синтаксичні трансформації додавання обумовлені контекстом, елементами, які в процесі перекладу потребують експлікації, наприклад: *But he would pick it up again, or have just a trace of it, and swam fast and hard on the course* [3: 98]. *Потім знову пірнула під воду, відчула дух крові, що тягся слідом за човном та рибиною, і чимдуж пустилась навздогін* [2: 617].

Вилучення, як і додавання, не є типовою трансформацією. Це можна пояснити тим, що на рівні речення синтаксичні одиниці зазвичай несуть в собі суттєве смислове навантаження, без якого речення втрачає завершеність схеми думки, заданої автором. Проте, інколи інформація, яку несуть окремі одиниці, може бути додатковою, або про неї вже йшлося перед тим, наприклад: *Can it be anger, or the greater speed he makes that brings them out* [3: 78]? *Чи то від люті, чи, може, від швидкого руху?* [2: 603]

Наведені вище приклади синтаксичної адаптації оригіналу повісті Е. Гемінгвея "The Old Man and the Sea" до синтаксичних та стилістичних норм української мови, виконані В. Митрофановим, становлять значиму складову в процесі комплексної прагматичної адаптації першотвору. Завдяки цьому, цей високодуховний твір Е. Гемінгвея сприймається українським читачем у всій його величі та красі.

1. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности. – М.: Наука, 1986. – 158 с. 2. Хемінгуей Е. Старий та море // Хемінгуей Е. Твори в чотирьох томах. – К.: Вид-во худ. літератури “Дніпро”, 1981. – Т. 3. – С. 571- 674. 3. Hemingway E. The Old Man and the Sea // Hemingway E. Selected Stories. – М.: Progress Publishers, 1971. – С. 43-110.